Rapport

Rammer, rom og organisering av tiden i Steinerskolens førsteklasse

Funn fra to spørreundersøkelser om det steinerpedagogiske tilbudet til førsteklasse i Norge

Steinerhøyskolen Oslo/Universitetet i Agder

2023

Forord

Rapporten «Rammer, rom og organisering av tiden i førsteklasse» er den første forskningsbaserte publikasjonen om det steinerpedagogiske tilbudet til førsteklasse i Norge. Forskningsprosjektet startet våren 2022 og skal avsluttes ved årsskiftet 2024/2025. Rapporten inneholder en oppsummering av hovedfunn fra to spørreundersøkelser som ble gjennomført i Steinerskolene høsten 2022 der sentrale aspekter ved rammene og organiseringen av førsteklasse ble kartlagt. Rapporten er et kunnskapsgrunnlag for det videre arbeidet med forskningsprosjektet og forhåpentligvis av interesse også for det steinerpedagogiske fagmiljøet og alle andre som er interessert i Steinerskolens pedagogiske praksis for de yngste elevene.

Takk til NORENSE (http://norense.com/) og Steinerhøyskolen som har støttet arbeidet økonomisk. Takk også til alle informantene, gode hjelpere og veiledere!

Oslo 30. November, 2023.

Renate Østergaard

Anne-Mette Stabel

1. Innledning

Bakgrunn og intensjon. Forskningsprosjektet ble startet fordi det mangler forskningsbasert kunnskap om førsteklassepedagogikken i Steinerskolene i Norge. Slik kunnskap er nødvendig, både i det interne arbeidet med å drøfte og fornye praksis, for å kunne delta i den allmenne pedagogiske debatten og i legitimeringen av steinerpedagogikken som en anerkjent pedagogisk retning slik den er definert i Privatskolelovens Kapittel 2 https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84/). Forskningsprosjektets overordnende forskningsspørsmål er todelt: «Hva karakteriserer steinerskolens førsteklassepedagogikk, og er denne praksisen ønskelig og bærekraftig i lys av dagens kunnskap og forskning?». Intensjonen er å drøfte det steinerpedagogiske tilbudet til førsteklasse i lys av Reform 97, steinerpedagogikkens idegrunnlag og nyere forskning om barns utvikling, lek og læring. Det vil bli publisert tre eller fire fagartikler. For å kunne svare på forskningsspørsmålene, var det nødvendig å kartlegge feltet og det ble derfor utarbeidet to spørreundersøkelser. Målet var å få fram likhet og variasjon i rammevilkårene, organisasjonsform, bemanning, fysiske rom inne og ute og organisering av tiden. Den ene spørreundersøkelsen var rettet mot førsteklasselærerne, den andre mot rektorene i Steinerskolene. Spørreundersøkelsene ble sendt ut gjennom SurveyXact høsten 2022. Deltagelse i spørreundersøkelsene var frivillig, og alle svarene er anonymisert. Undersøkelsen er godkjent av NSD/SIKT (https://sikt.no/).

Prosjektet er et samarbeid mellom Universitetet i Agder og Steinerhøyskolen.

Forskergruppen består av høyskolelektorene Renate Østergaard, og Vilde Stabel fra Steinerhøyskolen og førsteamanuensis Dag Øystein Nome fra Universitetet i Agder. Forskningsprosjektet er ledet av førsteamanuensis Anne-Mette Stabel ved Steinerhøyskolen. Førsteamanuensis Ingunn Elisabeth Stray ved Universitetet i Agder var fram til april 2023 del av forskergruppen. Høyskolelektor Ingvild Skeie fra Steinerhøyskolen deltok i arbeidet fram til høsten 2023.

Spørreundersøkelsene, informanter og respons. Spørreundersøkelsene inneholder både spørsmål med faste svaralternativer og spørsmål med mulighet for fritekstsvar. Det ble sendt ut invitasjon til rektorene ved de 30 Steinerskolene som har tilbud til fem- og seksåringene og 44 invitasjoner til førsteklasselærere. Noen steder er det flere førsteklasser med hver sin førsteklasselærer. Det kom inn 21 svar fra rektorene. Det gir en svarprosent på 70 %. På spørreundersøkelsen for førsteklasselærerne kom det inn 27 svar. Svarprosenten for spørreundersøkelsen til førsteklasselærerne er på 61.3 %. De aller fleste av respondentene svarte på hele undersøkelsen, noen bare på enkelte deler av den. Summen av antallet svar varierer derfor noe i tabellene. En dypere forskningsmessig analyse av dataene er ikke gjort siden det ikke er stort nok utvalg til å gi slike analyser god nok validitet. De delene av spørreundersøkelsene der informantene kunne formulere fritekstsvar, er det rom for tolkning av svarene, og det er ikke mulig å benytte svarene som uttrykk for hele fagmiljøets synspunkter. Når vi likevel har valgt å gjengi noen av disse svarene, er det fordi utsagnene formidler interessante perspektiver på den steinerpedagogiske praksisen i førsteklasse. Synspunktene fra informantene forteller oss også om hva som bør undersøkes videre i neste trinn av prosjektet der det gjennomføres kvalitative intervju med et utvalg av førsteklasselærerne.

Personvern. Det er lagt vekt på å ivareta informantenes personvern, all informasjon er derfor anonymisert. Der det er benyttet sitat fra fritekstsvar, er hverken informantens kjønn, skole eller barnehage oppgitt.

Begrepsavklaring. I spørreundersøkelsene er begrepet «pedagogisk tilbud for seksåringer» benyttet. I rapporten er dette begrepet erstattet med «førsteklassepedagogikk». Likedan er det

i spørreundersøkelsene brukt begrepene «administrativ leder» og «pedagogisk leder». I rapporten er disse byttet ut med begrepene rektor og førsteklasselærer. Det siste begrepet har samme betydning som begrepet kontaktlærer som ofte benyttes i den offentlige skolen. Der spørsmålene fra undersøkelsene gjengis i rapporten, er de opprinnelige begrepene benyttet

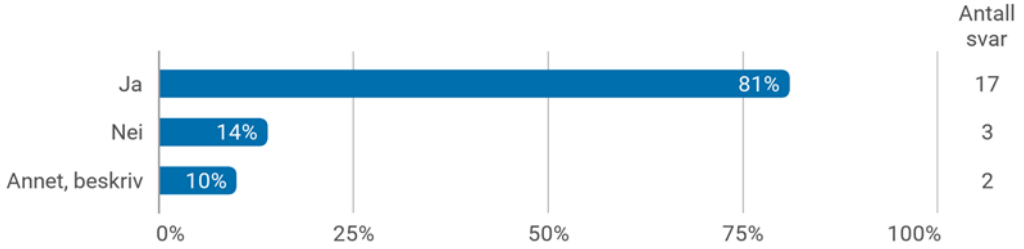
Oppbygning av rapporten. Rapporten består av seks kapitler; Innledning, Organisering og kvalitetssikring, Ansatte, Fysiske rammevilkår ute og inne og Strukturering av tiden. Rapporten avsluttes med kapitlet Oppsummering og refleksjoner.

2. Organisering og kvalitetssikring

2.1. Førsteklassenes plass i skolesystemet

Barnehage eller skole. Rektorene ble spurt om 1. trinn er sammenslått med en barnehagegruppe? Svaralternativene var «Ja», «Ja, deler av dagen», «Ja, i høstsemesteret» eller «Nei». Svarene viser at førsteklasse i Steinerskolen hovedsakelig er organisert som en egen gruppe, 15 av skolene hadde en egen førsteklasse for denne aldersgruppen. To av rektorene svarte at førsteklasse inngår i aldersblandede barnehagegrupper, mens fire av rektorene svarte at deler av dagen er førsteklasseelevene alene som gruppe og deler av dagen sammen med barnehagen. Ingen av rektorene krysset av for at første klasse var sammenslått med en barnehagegruppe bare i høstsemesteret. Uavhengig av organisasjonsform, er det skolene som har ansvaret for elevene i førsteklasse (Steinerskolens læreplan, 2021, s. 46). Rektorene ble også spurt om førsteklasse er sammenslått med 2. trinn, evt om det finnes andre løsninger. Svarene viser at førsteklasse kan ha felles turdag med andre klasse, evt også tredje klasse. Også i faget eurytmi er det flere skoler som praktiserer felles undervisning for de to eller tre første klassetrinnene. Å samarbeide med de andre klassene på barnetrinnet er begrunnet med at elevene skal få et større sosialt fellesskap, for eksempel skriver en av rektorene at det er lagt vekt på at «førsteklassingen skal få tilstrekkelig sosialt samvær». Samtidig formidles det i svarene en bevissthet om å ivareta førsteklasseelevenes spesielle behov, også der det praktiseres sammenslåing av førsteklasse med eldre klassetrinn deler av tiden. En av rektorene svarer at førsteklassingene «skal slippe å «utsettes» for oppgaver som hører hjemme på 3. og 2. trinn» selv om de i noen timer og aktiviteter er sammen med et eldre klassetrinn. I spørreundersøkelsen kommer det fram at førsteklasse i en del sammenhenger deltar i skolens fellesaktiviteter. Se om Årstidsfester i kapittel 5.3.

Klasselærerordninger. Vi ønsket å undersøke hva slags praksis som finnes med hensyn til klasselæreren i førsteklasse. Er førsteklasselæreren fast stasjonert i førsteklasse eller er det hvert år en ny førsteklasselærer som følger klassen videre til andre klasse og evt. videre oppover i barnetrinnet, eller finnes det andre ordninger? Spørsmålet var formulert slik: Er det samme kontaktlærer for 1. trinn hvert år? Rektorene ble bedt om å sette kryss for det svaralternativ som passet best for deres skole, og det var åpnet for at de også kunne beskrive andre løsninger:

De fleste av skolene som har svart på spørreundersøkelsen, har en ordning der en førsteklasselærer er knyttet fast til dette klassetrinnet. Ved 17 av skolene praktiseres denne

ordningen, tre av rektorene har svart nei. To av rektorene har krysset av for «annet» og utdyper at det «som en regel [er] samme baha-pedagoger i de gruppene som mottar 1.trinn». Det kommer i utdypende svar fram at i de tilfellene der det er «elever med behov for støtte vil læreren stort sett følge over til 2.klasse». Mer inngående undersøkelser vil kunne avdekke mer inngående begrunnelser for de ulike praksisene.

Gruppestørrelse og kjønnsfordeling. Rektorene fikk spørsmål om hvor mange grupper/parallellklasser 1. trinn deles inn i, og svarene viser at 17 skoler har bare én gruppe med førsteklasse. Ved to skoler er det to klasser og tre steder er det tre grupper. Rektorene ble også spurt om hvor store førsteklassegruppene er. Svarene viser at størrelsen på gruppene varierer mellom én elev og 20 elever. Førsteklasselærerne ble spurt om kjønnsbalansen i førsteklasse, og her kommer det fram at det er omtrent like mange gutter som jenter i førsteklassene i Steinerskolen.

2.2. Kvalitetssikring

Rutiner. Rektorene ble i spørreundersøkelsen bedt om å beskrive systemer/rutiner for vurdering og sikring av kvaliteten på tilbudet til 1.trinn. Svarene varierer i lengde og detaljer, men i de 18 svarene som er gitt, er mange og omfattende aspekter knyttet til kvalitetssikring beskrevet. Følgende elementer fra kvalitetssikringsarbeidet, går igjen i svarene: Utarbeidelse av HMS planer, oppfølging av læreplanen for 1. klasse, årsplan med faste møter for trinnet og rapportering til rektor, kompetanseutviklingsplaner, samarbeid med skolens spesialpedagoger, jevnlige foreldremøter og foreldresamtaler. I noen svar kommer det fram at det finnes for få rutiner og en erkjennelse av at selv om det finnes muntlig kommuniserte ordninger, er det behov for tydeligere formalisering av kvalitetssikringen.

Kartlegging og testing. Det er først og fremst i spørreundersøkelsen til førsteklasselærerne at temaet kartlegging og testing er behandlet. I undersøkelsen rettet til rektorene, er det ikke eksplisitte spørsmål om rutiner knyttet til kartlegging og tester, men i spørsmålet der rektorene ble bedt om å beskrive «systemer/rutiner for vurdering og sikring av kvaliteten på tilbudet til 1.trinn», kommer det fram informasjon om dette aspektet. Ti av rektorene skriver i sine utdypende svar at de sammen med andre tiltak, anser Steinerskolens eget kartleggingsverktøy for 1. klasse som del av kvalitetssikringen (Kartlegging for 1. klasse, https://www.steinerskole.no/steinerskoleforbundet/). I spørreundersøkelsen til førsteklasselærerne, finnes 13 spørsmål knyttet til temaet kartlegging og testing av elevene. Flere av spørsmålene tar sikte på å bringe fram kunnskap om eksisterende rutiner, men også holdninger til tester og kartlegging er tema i spørsmålene.
I spørreundersøkelsen til førsteklasselærerne ble det blant annet spurt om det ble benyttet kartleggingsverktøy i førsteklasse, og alle som deltok i undersøkelsen svarte ja. Svaret gjenspeiler at det er obligatorisk for Steinerskolene å gjennomføre en kartlegging av elevene i førsteklasse. Kartleggingsverktøyet er utviklet av Steinerskoleforbundet og Steinerskolen er pålagt å «kjenne utviklingen til det enkelte barn i språk, motorikk, tallmessig bevissthet og tegne-ferdigheter (Kartlegging for 1. klasse, https://www.steinerskole.no/steinerskoleforbundet/). Foreldrene informeres om kartleggingen før den gjennomføres om høsten i førsteklasse. Steinerskolen er fritatt fra de offentlige kartleggingene angående lesing og skriving fordi skolen følger en annen progresjon i disse fagområdene. Kartlegging av disse ferdighetene og matematikk gjennomføres i løpet av de første årene på barnetrinnet.
I svarene på spørsmålene som handler om bruk av kartleggingsverktøy for observasjon av elevenes sosiale miljø, og holdninger til dette kartleggingsverktøyet, viser svarene at 17 førsteklasselærere har en positiv holdning til slike verktøy, ti har valgt å krysse av for «svært positiv», mens sju valgte svaralternativet «Litt positiv». Ingen svarte «Svært skeptisk». I de

utdypende svarene påpekes det at kartlegging kan være et nyttig verktøy i enkelte sammenhenger og at det kan bidra til å bevisstgjøre pedagogene. 13 av førsteklasselærerne krysset av for at tester ble benyttet bare ved bekymring rundt enkeltbarns ferdigheter og utvikling, fem svarte at det benyttes språktester kun for flerspråklige elever med rett til ekstra språkstøtte og språkopplæring. Det kan synes som om begrepene *kartlegging* og *testing* benyttes litt om hverandre i svarene. I en evt videre undersøkelse av dette tema, må begrepene tydeligere avklares slik at det spesifikke ved de kartleggingsverktøyene og eller de testene som benyttes, kommer fram.

3. Ansatte

Alder, kjønn og antall. I spørreundersøkelsen som var rettet til førsteklasselærerne, stilte vi spørsmål om deres alder og kjønn. Svarene viser at det er mer enn dobbelt så mange kvinnelige førsteklasselærere som mannlige. Ingen av førsteklasselærerne er over 65 år og ingen er yngre enn 25 år. Det er omtrent like mange førsteklasselærere i aldersgruppen 26 -45 år som i aldersgruppen 46 - 65 år. Rektorene ble spurt om hvor mange ansatte det var i hver førsteklasse, de fleste stedene var det tre ansatte.

Utdanning og kompetanse. Rektorene ble også spurt om å beskrive hva slags pedagogisk utdanning de ansatte har, og spørreskjemaet ga respondentene mulighet til å nyansere svarene slik det passet best for deres førsteklasse, enten for en klasse der det er en, to, tre eller opptil fire ansatte. Svarene viser at det først og fremst er barnehagepedagoger som er ansatt i førsteklassene i Steinerskolen. De fleste har steinerpedagogisk barnehagelærerutdanning, men også offentlig utdannende barnehagelærere er representert. Grunnskolelærere og sosialpedagoger med steinerpedagogisk utdanning er også representert og bidrar til at det er en tydelig steinerpedagogisk profil blant de ansatte i Steinerskolenes førsteklasser. I tillegg er det også offentlig utdannede grunnskolelærere.

Pedagogenes egen opplevelse av kompetansen i førsteklasse. I spørreskjemaet til førsteklasselærerne stilte vi også spørsmål om hvordan de *opplever* at den steinerpedagogiske kompetansen er i deres førsteklasse. Svarene viser at 13 av de som svarte, opplever at den steinerpedagogiske kompetansen er svært god. Åtte svarte at den er tilstrekkelig. Ingen har krysset av for at den er utilstrekkelig. Tre har valgt å krysse av for svaralternativet «vekslende avhengig av sykdom og vikarsituasjon».

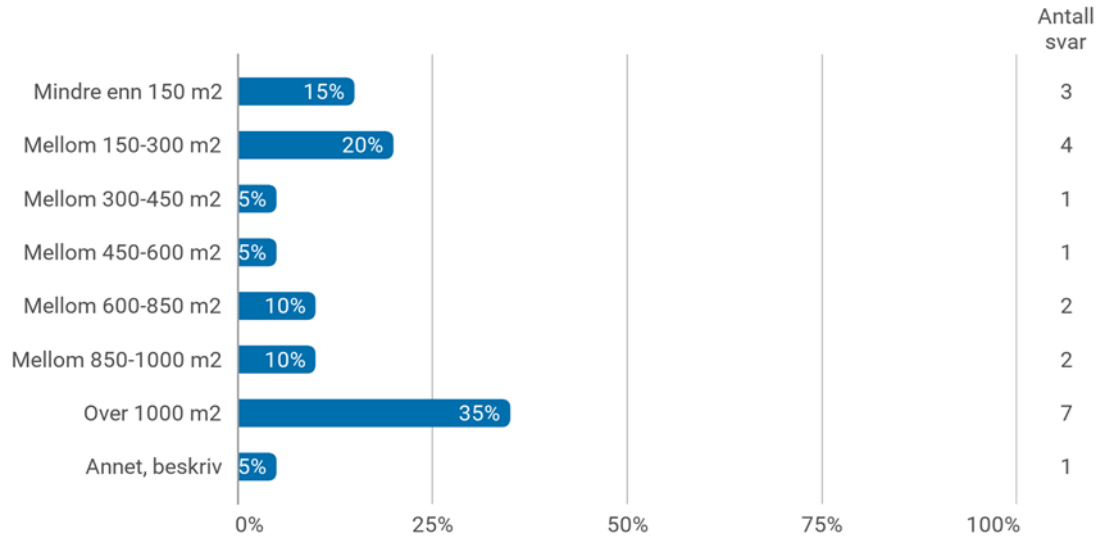
Yrkeserfaring. Førsteklasselærerne ble også bedt om å krysse av for hvor lenge de har vært ansatt i en Steinerskole. Svarene viste at mer enn halvparten av de som svarte, til sammen 16 førsteklasselærere, har en arbeidserfaring på mer enn sju år i Steinerskolen. Tre av førsteklasselærerne har svært lang arbeidserfaring, mer enn 20 år. Fem av de som svarte har krysset av for at de er relativt nye i steinerpedagogisk arbeid, disse har arbeidet i Steinerskolen mellom 1 – 3 år.

Vikarbruk. I et oppfølgingsspørsmål, ble førsteklasselærerne spurt om det er mye bruk av vikarer uten tidligere erfaring fra førsteklasse. På dette spørsmålet krysset elleve av førsteklasselærerne av for at det er *sjelden*, åtte at det skjer *av og til*. Fire valgte svaralternativet *i perioder* og fire krysset av for *ofte*.

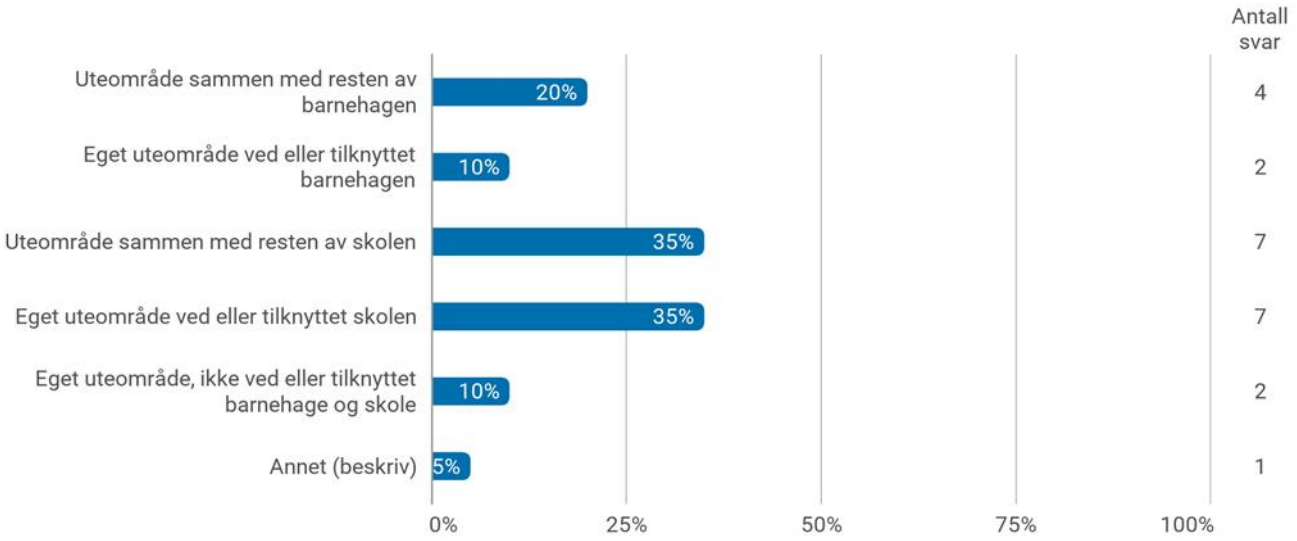
4. Fysiske rammevilkår

4.1. Uteareal

Størrelse. Rektorene ble stilt spørsmål om antall m2 for førsteklassegruppenes uteareal. Svarene gjenspeiler at det er store ulikheter i størrelsen på uterealet for førsteklassene i Steinerskolen i Norge. Over halvparten av de som svarte har førsteklasser som har tilgang til et uteareal på mellom et halvt og ett mål. Det er 3 førsteklasser som har mindre enn 150 m2 til disposisjon ute.

Fellesbruk. Vi ønsket også å kartlegge om førsteklasses uteareal var plassert i tilknytning til barnehagen eller skolen, evt. om det var andre løsninger. Det var i spørreskjemaet for rektorene formulert fem mulige alternative plasseringer for uteområdet:

Rektorenes svar viser at det finnes flere og ulike løsninger for plassering av førsteklasse, men at de fleste av førsteklassene har en eller annen tilknytning til skolens uteområde. De fleste, 14 av førsteklasselærerne, har krysset av for at de har uteområde sammen med resten av skolen eller i tilknytning til skolen. Seks av førsteklassene har uteområde enten sammen med

eller i tilknytning til barnehagen. To av førsteklassene har et helt eget uteområde som hverken er i tilknytning til skolen eller barnehagen.

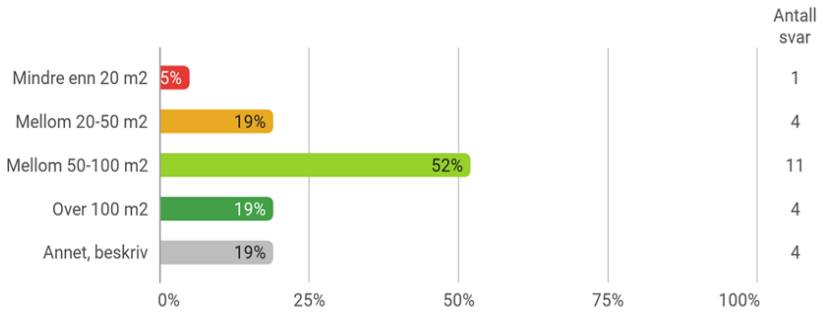
Utforming. Rektorene ble også spurt om hva elevene i førsteklasse har tilgang til på sitt uteareal. Fra en liste med 26 ulike arealtyper, skulle rektorene krysse av for de alternativene som passet med deres tilbud. Flest antall ganger ble tilgangen til skog- og naturområde, vann, klatretrær og gjemmesteder, hytter og lekehus, huskestativ og akebakke, nevnt. Tilgangen til benker og bord, blomsterbed, sandkasse, bøtter og lekespader, kjøkkenutstyr, kopper og kar, lekebiler og dukker, var det også mange av rektorene som krysset av for. Elleve har krysset av for at utearealet til førsteklassingene har gjemmesteder, ti svarer at det finnes ballbaner. Fire av rektorene har krysset av for at førsteklasse har tilgang til dyr.

Muligheter for lek. Førsteklasselærerne ble bedt om å beskrive hvilke leke- og læringsmaterialer de opplever at elevene oppsøker mest ute. Flere beskriver hvordan førsteklasselevene leker med naturmaterialer; «pinner, steiner, stokker, planker», bøtter og spader. En av førsteklasselærerne skriver: «I utetiden er vi i skogen bak skolen. Med oss har vi sag og kniver, og ungene leker utelukkende med det vi finner av pinner, blader og småkryp». Det kommer også fram at førsteklasselærerne verdsetter at utearealet gir mulighet for alle former for lek. En skriver om uteområdet at det er «Bakker, trær, steiner, jord og natur rundt oss ute, omgivelsene er ikke «ryddet» med gummimatter og klatrestativ». At førsteklasse har tilgang til kjøkkenhage, er også trukket fram. Men ikke alle førsteklassene har tilgang til et stort uteområde. For å gi elevene mulighet for bedre plass enn det skolen selv har tilgang til, benyttes park, skogsområder og det samarbeides med gårder. To av informantene har skrevet at de ønsker seg større og mer utfordrende utemiljø som kan gjøre det mulig for barna å klatre, leke med vann og bygge lekehus. Flere av førsteklasselærerne har vektlagt at det er avsatt mye plass til lek, men at førsteklasse også er del av skolen eller «på vei» mot skolen.

Både førsteklasselærernes og rektorenes svar viser at utearealet er utformet slik at det det gir mulighet for mange og varierte lekemuligheter, at det er naturnært, og at det minner mer om barnehagens lekeområder enn om skole.

4.2. Areal inne

Størrelse. Rektorene ble bedt om å krysse av for størrelsen på innearealet, det var fire alternativer, i tillegg var det mulig å krysse av også for *Annet*.:

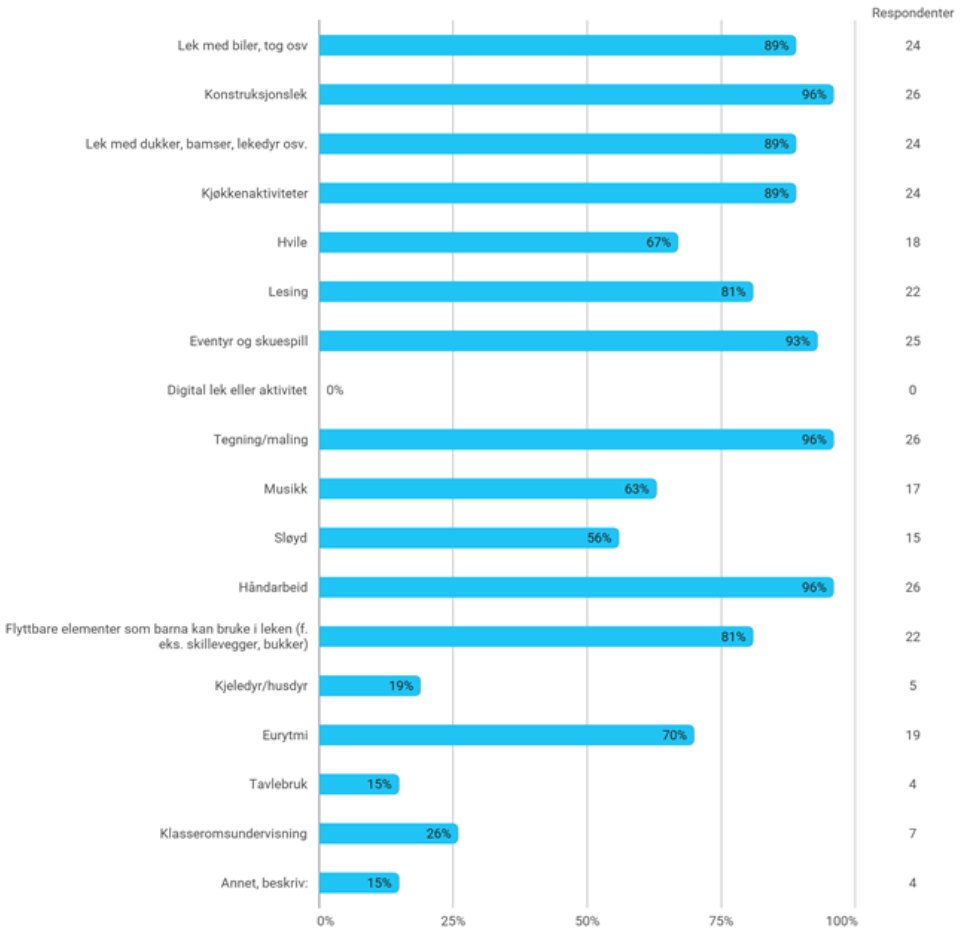

Svarene fra rektorene viser at elleve førsteklasser har et inne areal som er mellom 50 og 100 kvadratmeter, fire førsteklasser har tilgang til et areal som er over 100 kvadratmeter. Ett sted er innearealet mindre enn 20 kvadratmeter. Det er et stort spenn mellom de minste og de største arealene.

Fellesbruk. I de utdypende svarene fra rektorene kommer det fram at det finnes ulike organisatoriske løsninger og at dette har betydning for hvor stort areal som faktisk er tilgjengelig for disse gruppene. For eksempel kommer det fram at noen av førsteklassene, i tillegg til sitt eget rom, også har «andre arealer på skolen - som de deler med 2- 3 trinn og andre klasser førsteklasse». Det er også nevnt fellesløsninger med barnehagen: «Klasserom er 35 m2og fellesrom med barnehagen er over 100 m2 totalt».

Utforming. Førsteklasselærerne ble bedt om å beskrive det de så på som uttrykk for det steinerpedagogiske særpreget i innemiljøet. Her er det særlig bruken av farger og naturmaterialer som trekkes fram. At rommene er fleksible og kan brukes til mange og varierte aktiviteter, er beskrevet av flere, blant annet nevnes lekekroker, plass til konstruksjonslek og fantasilek. Mange av forsteklasselærerne nevner også at det i førsteklasses innemiljø er tilstrebet å være en hjemlig atmosfære, blant annet nevnes kjøkkenet og matlaging og et felles spisebord som særtrekk ved førsteklassepedagogikken. En skriver: «Rommet til 1. klasse minner om en barnehageavdeling». En annen skriver at «Klasserommet er utrolig viktig. Det er som en forlengelse av pedagogikken». Beskrivelsene førsteklasselærerne har gitt av det fysiske miljøet, gjenspeiler barnehagepedagogiske perspektiver.

Muligheter for lek. Førsteklasselærerne ble spurt om hva slags lek innearealet for førsteklassingene ble benyttet til. Det var formulert 17 aktiviteter som respondentene kunne krysse av for, og det var mulig å krysse av for så mange aktiviteter som opplevdes som aktuelle:

Svarene viser at førsteklasselærerne har krysset av for at rommene gir mulighet for lekeaktiviteter som ligner den leken som foregår i barnehagen slik som konstruksjonslek, lek

med biler, tog og lek med dukker, bamser og lekedyr. En del aktiviteter som eventyr og skuespill, tegning og maling, lesing og håndarbeid er aktiviteter som benyttes både i barnehagen og skolen. Det er derfor ikke mulig på bakgrunn av svarene på dette spørsmålet å si sikkert om disse aktivitetene er preget av barnehage-pedagogisk tenkning eller en skolepreget pedagogikk. Ingen av førsteklasselærerne har krysset av for at det i førsteklasserommene foregår digital lek eller aktivitet. Tabellen viser at fire førskolelærere har svart at det i rommene foregår tavlebruk og sju har krysset av for at det kan foregå klasseromsundervisning. Det er behov for mer inngående kvalitative undersøkelser av hva slags lek pedagogene ønsker å fremme i førsteklasse, synet på ulike former for lek og hvordan læreplanen for førsteklasse realiseres og på hvilken måte lek og undervisning kombineres på dette trinnet. Arbeidet er igangsatt.

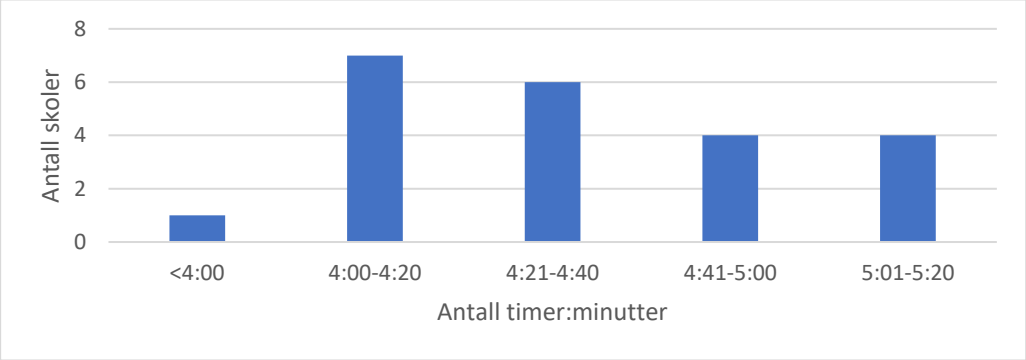
5. Strukturering av tiden

I dette kapitlet presenteres hovedfunnene fra spørreundersøkelsen angående rytme som pedagogisk verktøy. Svarene er fra surveyene som var rettet til 27 førsteklasselærere og 21 rektorer. Spørsmålene hadde delvis faste svaralternativer og kunne delvis besvares som fritekst.

5.1 Dagsrytmen

Skoledagens lengde. Førsteklasselærerne ble bedt om å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet». Beskrivelsene ble gitt som fritekst og er fremstilt i figur 1. Figuren viser at 23 av 27 førsteklasser starter skoledagen mellom kl. 8.30 og 9.00. Én starter kl. 8.00 og tre mellom kl. 9.15 og 9.30. Tidspunktet for skoleslutt varierer mellom kl. 12.15 og 13.50. Ni svar var ikke entydige, men i fire av dem kunne tidspunktet estimeres ut fra konteksten. Fem svar kunne ikke tas med i beregningen. Ut fra dette datagrunnlaget har den korteste skoledagen en lengde på 3 timer og 55 minutter, den lengste 5 timer og 20 minutter. De fleste har en skoledag med en lengde på 4 - 4½ timer.

Selv om SFO-tiden er del av den totale tiden elevene tilbringer på skolen hver dag er den ikke tatt med i beregning av skoledagens lengde fordi SFO formelt ikke regnes som del av selve skoledagen.

Figur 1: Grafisk fremstilling av lengden på skoledagen i førsteklasse i norske steinerskoler ut fra førsteklasselærernes fritekstsvar på å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet.»

Tidsbruk og aktiviteter. Førsteklasselærerne skulle «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet». Fritekstsvarene er fremstilt i tabell 1.

Kolonne 1 viser skoledagens overordnete rytme inndelt i tre større avsnitt.
Kolonne 2 viser førsteklassingenes aktiviteter i løpet av en dag.
Kolonne 3 viser antall ganger aktiviteten er nevnt. Ikke entydige svar er ikke telt med.
Kolonne 4 viser tidsrommet aktiviteten foregår innenfor.
Kolonne 5 viser aktivitetens gjennomsnittlige varighet basert på entydige svar.

Tabell 1: Oversikt over førsteklasselærernes fritekstsvar på spørsmålet om å gi «en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet.»

Overordnet dagsrytme	**Aktivitet**	**Antall svar**	**Aktivitetens tidsomfang**	**Aktivitetens gjennomsnitts-varighet**
Før lunsj	Frilek (mest inne)	20	20-105 min	Ø= 63 min
	Samlingsstund og rytmisk del	8	25-60 min.	Ø= 42 min
	Arbeidsstund	24	10-115 min	Ø=18 min
	Rydding	8	10-15 min	Ø=12 min
	Garderobe	2	15-20 min	Ø=18 min
	Fruktstund	7	10-30 min	Ø= 19 min
	Eventyrstund	12	15-30 min	Ø=19 min
	Halv turdag	3	25-135 min	Ø=65 min
	Ringlek	12	10-30 min	Ø=18 min
	Friminutt	3	15 min	Ø=15 min
	Håndvask/do	1	-	-
Lunsjpause		27	30-60 min	Ø=39 min
Etter lunsj	Frilek (mest ute)	20	30-120 min	Ø=83 min
	Eventyrstund	8	15-45 min	Ø=25 min
	Arbeidsstund/hovedfag/fagtime	11	40-120 min	Ø=65 min
	Friminutt	1	40 min	Ø=40 min
	Fruktstund	1	30 min	Ø=30 min
	Garderobe	4	15 min	Ø=15 min

Svarene i tabell 1 viser at dagen som helhet er delt inn i en overordnet aktivitet-hvile-aktivitetsrytme, og at hver aktivitetsbolk igjen er delt inn i mindre enheter med ulike aktiviteter. Mens rekkefølgen og varighet av aktivitetene kan variere fra skole til skole, ser alle ut til å gi rom for mangfold, variasjon og kontrasterende innhold, som ved vekslingen mellom voksenstyrte aktiviteter og barneinitiert frilek, inne- og utetid, ro og bevegelse, konsentrasjon og fri utfoldelse.

Arbeidsstund. Ifølge fritekstsvarene på spørsmålet om å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet», har 27 førsteklasser en arbeidsstund før lunsjpausen, noen både før og etter lunsjpausen. Varigheten oppgis flere steder med en cirka-lengde, f.eks. «i løpet av dagen har alle holdt på med dagens fag og hatt tid til mye frilek» og «vi tilpasser tidene til aktivitetene, og barnas ønsker og behov».

Lunsjpause. Ifølge fritekstsvarene på spørsmålet om å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet» har samtlige førsteklasser en lengre matpause omtrent midt i skoledagen med en gjennomsnittlig varighet på 45 minutter. Maten blir spist sammen i et felles måltid og også tilberedt sammen med barna i forkant. 24 førsteklasselærere oppgir å ha mulighet for kjøkkenaktiviteter i grupperommet.

Frilek. Ifølge fritekstsvarene på spørsmålet om å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet» har alle de 27 førsteklassene minst en periode med frilek før og en etter matpausen. Noen svar er vanskelig å tidfeste som f.eks. «masse tid til frilek», «utetid frem til eventyrstund», og «hovedfag avsluttes med lek». Likevel gir svarene uttrykk for at det er tid og rom for frilek også der andre aktiviteter skjer parallelt. Svarene er derfor tatt med i antall førsteklasser som legger opp til frilek før og etter matpausen. Frileken før lunsj varer i gjennomsnitt 63 minutter, etter lunsj 83 minutter. Frileken før lunsj ser ut til å skje hovedsakelig innendørs, frilek etter lunsj hovedsakelig utendørs, men her er flere svar ikke helt tydelige. Et totalt gjennomsnitt på 146 minutter til daglig frilek betyr at ca. 2 ½ timer av skoledagen er avsatt til frilek. Dette tilsvarer ca. 55% av gjennomsnittlig skoledagslengde.

Hvilestund. Ifølge fritekstsvarene på spørsmålet om å «gi en kort beskrivelse av dagsrytmen for 1. trinn, med tidsangivelser for hver aktivitet» har ingen av de 27 førsteklasselærerne hvilestund som eget element i skolehverdagen. Samtidig oppgir 18 førsteklasselærere at de har områder som egner seg for hvile. I disse tilfeller har altså elevene mulighet for hvile ved behov.

5.2 Ukerytme

Tabell 2 er en skjematisk fremstilling av førsteklasselærernes fritekstsvar som skulle, for hver ukedag, altså mandag, tirsdag osv., «gi en kort beskrivelse av klassens ukerytme».

> Kolonne 1 viser førsteklasselærernes beskrivelse av aktivitetene i løpet av en uke. Kolonne 2, 3, 4, 5 og 6 viser hvor mange av de 27 førsteklassene som har aktiviteten på timeplanen for de enkelte ukedagene.

Tabell 2: Skjematisk fremstilling av førsteklasselærernes fritekstsvar som skulle, for hver ukedag, altså mandag, tirsdag osv., «gi en beskrivelse av klassens ukerytme». Fremstillingen gir en oversikt over aktivitetene og antall førsteklasser som har aktivitetene på timeplanen de enkelte ukedagene.

Aktivitet	**Mandag**	**Tirsdag**	**Onsdag**	**Torsdag**	**Fredag**
Turdag hele dagen	24	2	4	1	4
Turdag halve dagen	2	1	3	2	1
Kunst og håndverk/maling/tegning	1	16	15	12	9
Sanglek	1	1	1	1	1
Vanlig skoledag		2	2	2	2
Matlaging/Baking		11	7	6	8

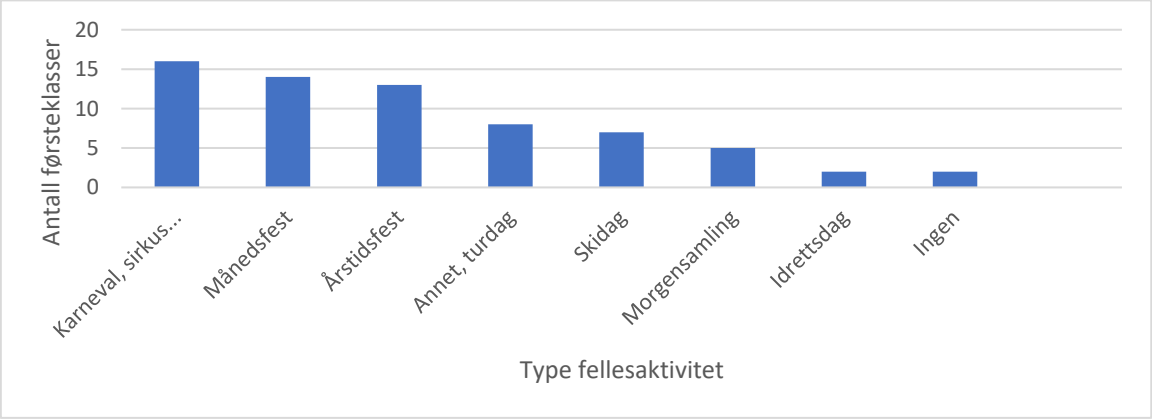
Eurytmi		6	1	7	4
Skolehage		2			2
Frilek		7	8	7	8
Eventyr		8	10	6	5
Ringlek		5	7	6	3
Samling			1	2	2
Bivoks			1	1	3
Hovedfag, puslespill, tavleregning			1		
Lunsjpause	Alle har lunsjpause hver dag				

Aktiviteter og arbeidsmåter. Totalt sett viser tallene i tabell 2 stor variasjon i aktiviteter i løpet av uken. De mest nevnte aktivitetene er kunst og håndverk, maling og tegning, matlaging, eventyr, ringlek, frilek og eurytmi. Én av førsteklasselærerne oppgir at tavleregning er tema en gang i uken.

Turdager. Tallene i tabell 2 viser videre at alle førsteklasser har minst én turdag i uken. De fleste har turdagen på mandager. Åtte førsteklasser har to turdager i uken. I tillegg har ni førsteklasser ukentlig halve turdager. Det betyr at samtlige førsteklassinger har maks fire skoledager i klasserommet per uke, en tredjedel kun tre skoledager i klasserommet per uke, og noen to og en halv skoledag i klasserommet per uke. Det gis ingen informasjon om hvordan turdagene er organisert. Funnene tyder likevel på at utetid, fysisk aktivitet og bevegelse prioriteres høyt i steinerskolenes førsteklasser.

5.3 Årsrytme

Figur 2 gir en grafisk fremstilling av rektorenes svar på spørsmålet «deltar 1. trinn på felles aktiviteter med resten av skolen?» Spørsmålet hadde faste svaralternativer og i tillegg mulighet for fritekstkommentarer.

Figur 2: Grafisk fremstilling av svar på spørsmål «deltar 1. trinn på felles aktiviteter med resten av skolen?» Spørsmålet hadde faste svaralternativer og i tillegg mulighet for fritekstkommentarer.

Felles aktiviteter. Oversikten i figur 2 viser at 16 førsteklasser deltar på aktiviteter som karneval og sirkus. 14 oppga å delta på månedsfester, 13 på årstidsfester, åtte på annet som turdager, sju på skidager, fem på morgensamlinger sammen med andre klasse og to på ingen fellesaktiviteter med skolen.

Årstidsfester. Årsrytmen ble det ikke eksplisitt spurt om, men i fritekstsvarene på spørsmålet «er det steinerpedagogiske elementer i den pedagogiske praksisen som du setter ekstra pris på?» nevnte åtte førsteklasselærere årsrytme og årstidsfester, f.eks. «at vi har en fast dags-, uke- og årsrytme det er godt å være i», «at vi har dags- ukes- og årsrytmer som skaper forutsigbarhet» og «vektleggingen av ... høytideligheten ved fester, årstidsfester med alt rundt for helhetlige opplevelser og å kjenne på de ulike kvalitetene».

5.4 Styrker og savn ved den steinerpedagogiske praksisen

Med hensyn til rytmens betydning for det pedagogiske arbeidet, fremkom også svar på et mer overordnet nivå. Svarene omfatter både styrker og savn.

Styrker. På spørsmålet «er det steinerpedagogiske elementer i den pedagogiske praksisen som du setter ekstra pris på?» svarte 25 førsteklasselærere ja, ingen svarte nei, mens to svarte vet ikke. Av de som svarte ja, nevnte 17 førsteklasselærere i fritekstsvarene rytme og det rytmiske. Av store rytmer ble 7-års periodene og årsrytmen med de tilhørende høytidsfestene fremhevet. Av mindre rytmer ble uke- og dagsrytmen fremhevet med sin veksling mellom voksenstyrte aktiviteter og god tid til barns selvinitierte frilek. I et av svarene gis et eksempel på den minste rytmen når samme eventyr fortelles flere dager på rad: «Folkeeventyrenes særstilling i fortellerstoffet. Urgammel visdom, der det onde blir beskrevet, men 'tatt av dage', om og om igjen. Det er trygghetsskapende.»

Førsteklasselærerne nevnte også andre positive egenskaper ved rytme som pedagogisk verktøy, bl.a. at det gir forutsigbarhet, trygghet og ro, kanaliserer barnas energi og skaper gode vaner. Én førsteklasselærer fremhevet at en gjentakende rytmisk form skaper forutsetning for arbeidet med kompetansemålene ved at det tas hensyn til barnets naturlige utviklingstempo i 7-årsfaser. Rytme i kombinasjon med god/nok tid betyr ifølge førsteklasselærerne å kunne gi elevene rom for gjentakelse som muliggjør fordypning, progresjon og utvikling i eget tempo.

Savn. På spørsmålet «er det steinerpedagogiske elementer du savner i den pedagogiske praksisen ved 1. trinn?» svarte syv førsteklasselærere ja, 14 svarte nei og fem svarte vet ikke på de faste svaralternativene. I fritekstsvarene var to av ja-svarene relatert til tema rytme og organisering av tiden. Ifølge disse svarene savnes for det første mer tid til forberedelser og samtaler med de andre voksne, for det andre mer stabilitet i tilstedeværelse av de samme voksne i løpet av skoledagen.

6. Funn og refleksjon

6.1. Funn

- Førsteklasse i steinerskolen har et tydelig barnehagepedagogisk preg selv om de aller fleste førsteklassene er lokalisert i skolen.
- Den mest utbredte praksisen angående klasselærerfunksjonen, er at førsteklasselæreren er fast stasjonert i førsteklasse og at det kommer inn en ny klasselærer i andre klasse.
- Førsteklasses skoledag er i stor grad strukturert på samme måte som en barnehagedag.
- Frilek i et barnehagepreget fysisk miljø prioriteres daglig.
- Det arbeides ikke med formell lese-, skive- eller regne-undervisning i førsteklasse.
- Digitale leker eller verktøy benyttes ikke i Steinerskolens førsteklasse.
- Lærerne som arbeider med førsteklasse, har i overveiende grad barnehagepedagogisk bakgrunn, de fleste har en steinerpedagogisk utdanning.
- De fleste førsteklasselærerne i Steinerskolene er kvinner. Ingen av førsteklasselærerne er over 65 år og ingen er yngre enn 25 år.
- Halvparten av førsteklasselærerne har mer enn sju års arbeidserfaring fra steinerpedagogisk arbeid, fem har en arbeidserfaring på mellom 1 – 3 år.

6.2. Refleksjoner og videre arbeid

Kartleggingen av sentrale sider ved førsteklasse i Steinerskolen, danner grunnlag for videre forskning. Funnene viser at Steinerskolens førsteklasse er et alternativ til mye av det som praktiseres i den offentlige skolen, slik det kommer fram i evalueringene fra forskningsprosjektet Klassprax20 (OsloMet 2020). At elevenes egeninitierte lek er et så sentralt element, at det ikke benyttes formell lese-, skive- eller regne-undervisning, gjør at førsteklasse har mange likhetstrekk med barnehagen. Den utbredte praksisen der førsteklasselæreren har klassen bare dette ene året, og at mange av førsteklassene er plassert like ved eller i nærheten av skolen, bidrar til at førsteklasse også skiller seg fra barnehagen. Førsteklasse i Steinerskolen fremstår derfor som et *overgangsår*. Kartleggingen viser at det er behov for mer inngående undersøkelser av praksis og innholdet i tilbudet, blant annet hvilke ulike aktiviteter og lekeformer førsteklasselærerne legger til rette for, om det er aktiviteter og lekeformer som betraktes som uønskede og pedagogenes syn på de voksnes rolle i leken. Det er også behov for mer inngående undersøkelser av strukturering og organisering av tiden i førsteklasse. Begge disse undersøkelsene er i gang, og målet er at de skal ferdigstilles innen utgangen av 2024.

Funnene peker også mot at det pedagogiske tilbudet til førsteklasseelevene i Steinerskolen har gjennomgått endringer siden innføringen av Reform 97. Før Reform 97 var det steinerpedagogiske tilbudet til fem- og seksåringene i barnehagen, slik det var også i de offentlige barnehagene. At de fleste Steinerskolene i dag har et tilbud til seksåringene i egne førsteklasser og at de fleste klasselærerne for førsteklasse er fast stasjonert på dette trinnet, og ikke følger klassen videre oppover til sjuende eller åttende skoleårene, er et funn som gjenspeiler at det har skjedd organisatoriske endringer av tilbudet til førsteklasse etter innføring av Reform 97. Intensjonen med reformen var å forene «det beste fra barnehagen og småskolen» (St.meld. nr. 40 (1992-93) s. 2). Praksisen med å utvikle et pedagogisk tilbud i skjæringspunktet mellom skole og barnehage har vært krevende for den offentlige skolen (Haug, 2021, s. 38), og det er grunn til å tro at dette har vært utfordrende også for

Steinerskolene. Kartleggingen av Steinerskolens førsteklasse, forteller ikke noe om hvordan endringene er blitt til. Ut over at det i dag eksisterer to ulike organisasjonsformer for førsteklasse i Steinerskolen, sier kartleggingen ikke noe om ulike syn på tilbudet til førsteklasse eller hvordan de er begrunnet. Selv om det i forbindelse med reformen ble utarbeidet en egen læreplan for Steinerskolens førsteklasse (Heilevang, 1997), og det er kommet nye etter det, er det interessant å undersøke endringsprosessen nærmere. Gjennom kvalitative intervju med førsteklasselærere som var med på utviklingen av det nye førsteklassetilbudet, kan kunnskap om prosessen bringes fram. Også intervju med førsteklasselærere som arbeider i førsteklasse i dag er aktuelt. Blant annet er det interessant å bringe fram mer kunnskap om videreutvikling og nyskaping av tilbudet. Arbeidet er i gang og skal ferdigstilles innen utgangen av 2024.

Litteratur

Haug, P. (2021). Kampen om leiken i første klasse. I A. A. Becher, E. Bjørnestad & H. D. Hogsnes (Red.), *Lek i begynneropplæringen, lekende tilnærminger til skole og SFO* (s. 27-39). Universitetsforlaget.

Heilevang, T. (1997). «6-åringane – 1. klasse». I: Bøhn, S. (1997), *Å tenne en ild. Steinerpedagogikk gjennom 13 skoleår* (s. 16 – 30). Oslo. Antropos.

OsloMet (2021). Klasserommets praksisformer 20 år etter – en evaluering av seksårsreformen (Reform 97) og de yngste barnas skolehverdag. Saksnr. 2019-2647. https://uni.oslomet.no/klassprax20/wp-content/uploads/sites/856/2021/05/Prosjektbeskrivelse-klassprax20-1.pdf

Privatskoleloven https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84/

Sikt/NSD https://sikt.no/tjenester/personverntjenester-forskning

St.meld. nr. 40 (1992-1993). *Vi små en alen lange: Om seksåringer i skolen – konsekvenser for skoleløpet og retningslinjer for dets innhold.* https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1992-93&paid=3&wid=d&psid=DIVL1111&pgid=d_0993

Steinerskoleforbundet, 2021, *Kartlegging for 1. klasse.* Versjon 3.

Steinerskoleforbundet. (2021). *Steinerskolens læreplan – Grunnskolen.* Godkjent av Utdanningsdirektoratet på vilkår 8. August 2020.